

TARJÁN TAMÁS

Vágányzár Brunnhübelben

■ FRIEDRICH DÜRRENMATT: AZ ÖREG HÖLGY LÁTOGATÁSA ■

A zalaegerszegi Claire, Egri Kati rendületlenül mosolygó operettprimadonnaként érkezik, hogy csodáló (és mindenre kapható) alattvalókat tudva a lábainál, tökéletes sikerre vigye élete nagy alakítását. A miskolci előadás Klarája, Hernádi Judit a halhatatlan tragikák jelmezeit viseli: még egyszer, az utolsó nagy drámai szerepben úrrá akar lenni vonzó, megfáradtságán. Ha az előbbi egy főtörzsön keresi a negyvenöt esztendővel ezelőtt szerelmi tanúságul belevészt szívet, a magasba néz, hiszen majdnem fél évszázad alatt jócskán megnyúlt a konradsweleri erdő. A másik Klári a háromnegyedig leeresztett vasfüggönyről lengedező léctekinté fának, pillantásával szemmagasságban jelezve a farigcsált ábrát. A címszereplők beállítása és az őket körülvevő „valóság” kezelésének módozata az alapvető tendenciákat árulja el Bereményi Géza, illetve Tordy Géza Dürrenmatt-rendezéséről, melyeknek csak annyi közük van egymáshoz, hogy nagyjából egyszerre kerültek színré az ország két sarkában (és a budapesti közönségnek is lehetősége volt mindkét produkcióval megismerkedni).

További párhuzam: a zalaegerszegi és a miskolci színrevitel is sikertelen.

Bereményi az első jelenetekben óvatos duhajként közelített a tragikus komédiához, melynek Güllenbe hazatérő multimilliomosnője egymilliárdért vásárolja meg a tönkrement, nyomorgó helybeliektől hajdani szerelme, az egykor szívtelenül és hazugul viselkedő Ill halálát. A rendező a színjátszás mikrofilológiáját fogadja el a gülleniek alakítóitól. Ebben természetesen a koncentráltan aprózó (hosszú ős varkocsát svájcisapkával fedő) Balogh Tamás (Első polgár) üti le az alaphangot, majd a meglehetősen vegyes színvonalon teljesítő kórusból a bohózati elemeknek is engedő, elég tág térben fickándozó Farkas Ignác (Polgármester) csatlakozik hozzá. Az interpretáció mintha megállapodna a darab keletkezési idejének közegében (az 1950-es évek közepe), és követné azt a játékos, parodisztikus dramaturgiát, mely tíz-tizenöt esztendőre egy kis forradalmat vitt a drámai-színházi gondolkodásba. Azzal ugyan Bereményi is leszámol, hogy például a gülleni lakosok teste és ironikus önkomentárja hozza létre a konradsweleri erdőt (egyikük nyakában egy kartonból kivágott és A, K – Alfred, Klara – betűkkel ékített szív lógna), ám Ill és Zachanassianné asszony újbóli találkozásának már ekkor sem fesztelen miliójéhez a leskelődő (és az ajándék milliók megkaparintásában érdekelt) polgárok a régi kedves hangok utánzásával hozzáadják a hozzáadhatót. Az abszurdul kacérokodó, alapvetően a színpaddal, a színészek részleges eszközemberi jelenlétével szövetkező dürrenmatti testdramaturgia, redukált helyzetjáték mutatkozik abban is, hogy – többek között – az Ill boltjába tartó vásárlók az üres térben az épített térnek megfelelő kerüloket tesznek, s ha belépnek a semmin, azt a szegénység idején kolompszó, a felkapaszkodás napjaiban a manapság ismerős elektronikus giling-galang tudatja. Az író-ének megfelelően rendezői logika legjobb teljesítménye az immár biztos halála (kivégzése) tudatában a fia – júdaspénzből vett, vagyis hitelezett – autóján kocscikázni induló Ill körüti a szinte soha el nem hagyott városkában és környékén: amint vége ennek az egy helyben száguldó életbúcsúnak, az üléseire, kormányára, reflektoraira könnyeden szétszedhető járgányt mint holt kelléket viszik ki a díszletezők. Ez olyan

Egri Kati (Claire) a zalaegerszegi előadásban

Eder Vera felvétele

Hernádi Judit (Claire) és Szegedi Dezső (Ill) a miskolci előadásban

– 1956-os – Dürrenmatt-poén, amelyet Bereményi talált ki és írt át – 2003-ba.

E kocsikázás vetített háttérfilmje nem túl tolokodóan fotografált zalaegerszegi utcarészleteket jár be. Az egyébként is kézenfekvő (és rögvest lefokozó, mert partikuláris) Güllen–Egerszeg összejátszatás térben, a pénzköltéshez kedvet csináló plakátok (a jelen) időben határolják be – napjainkba – *Az öreg hölgy látogatását*, holott stílusosan nem ezt ígérte az előadás. A Fáy Árpád fordítását át-átdolgozó, modernizáló, rövidítő dramaturgiai ténykedés (Falussy Lilla elképzelése) ellenére az este csak szöveggglomerátumot használ: Claire laptopon üzletel, a valamilyen okból talán Froschként denevérkedő Zalányi Gyula Rendőre mobiltelefonnal kérkedik, Ill koporsója helikopteren indul útnak a Capri szigetén emeltetett mauzóleum felé – s e (meg sem szólaló) technikai újdonságok, valamint a szövegfrissítések mellett mégis a pasztörizált tej a kivételes (és drága) élelmiszeripari csúcstermék a szatócs Ill üzletében.

Bereményi rendezése igencsak lassú tempójában és sok gyengécske alakításával mintha a különös végkifejletet célozná meg. Dürrenmatt a médiát zavaróan késve vonja be a darabba (ilyen horderejű eseményekről így még a legtunyább újságírók sem maradhatnak le); a jelenetet az egerszegiek sokszor látott televíziós karikatúrára teszik át. Bodnár Enikő díszlete ekkor fallal zárja ki a gülleni beltenyészetet, s a milliomosnó pénzéért cserébe mondvasinált és jogszerű ürügyekkel Ill sorsáról döntő „koalíciós pártok” ülésének (a színen: állásának) nyilvánosságává mi magunk, a teremben helyet foglaló nézők válunk. Bűnrészessé tehát. Ezt a nagy hatású képet a tér illogikus használata lefokozza, Szakács László (Tanár) túlzó és darabos játéka szétcincálja – s erre még (a gylkosság után) jön az a befejezés, amely egy musical fináléjában hosszan összegzi a látottakat. Indokolatlan ricsaj, üresjárat.

A produkció szerveslenségei, tévesztései, hibái közepette Egri Kati egy szabadságát töltő diva alig hamiskodó jókedvével, az abszolút fölény derűjével nyit utat a pénzszafttól megvaduló gülleni-eknek. Amint elmondta, mit ad és mit kér, passzivitás lesz az osztályrésze. Ez nem az ő drámája, hanem a szülővárosa lakóié. Laczó

Henriette jelmeztervező ügyesen eltalálta Claire pirosait, vöröseit, a szürke Güllen letarolását, majd provinciális kifényesítését a kolerával. Eperjes Károly súlyos egyéniségű Ill, a bűnt elkövető, felejtő, hordó és megértő kisember. Az összeszedettség, a befelé nézésre való készség néha tanácstalanságba vált, s egyik-másik replikán kimódoltan sok a melizma, a hehezet. A színész alkalmankénti mesterkéltége az elemzési és kivitelezési problémáitól mesterkéltéssel szabaduló zalaegerszegi bemutató következménye is lehet.

Ahogy Egerszegen Eperjes személyére, úgy Miskolcon is a vendégül hívott művészre koncentrált a rendező. Hernádi Juditra. A Tordy Géza rendezte *Az öreg hölgy...* az öreg hölgyért került színre, s egy „furcsa, nagy szerelem” színművéként. Ez is a lehetséges darabközelítések egyike, noha Claire-t inkább az elsikkasztott, letiport fiataltság motiválja, kevésbé a régi szerelem. Hernádi kilenc férjet elfogyasztó Zachanassian asszonyának nincs kétsége arról, hogy élete lejáró, egyre lassabban forgó lemez, melyről utolsó hangokként az Ill feletti ítéletet kell előhívni. A színésznő technikai értelemben (is) jól mozgatja a szöveg szerint protézisekből álló testet (fel is szereli magára a múltat, műkezet, egy – jobbára – jelzesebb interpretációban). Tervének beteljesítéséhez közeledve egyre fogy belőle is az életerő. Ha Illnek vége, neki is vége. A váratlan kirohanások, vad kiabálások nem passzolnak a figurához. De aki legfőképp nem passzol hozzá – s leginkább ezen bukik a miskolci előadás –, az az Illnek választott Szegedi Dezső. Hiába óriási mára a különbség egy női krózus és egy elszegényedett szatóc között, ama hajdan volt nagy szerelemhez egymáshoz való, egy szívbe faragható személyiségekre lenne szükség, s bár Szegedi kulturáltan mozog Ill jelenében, semmit nem sejtet meg a múltjából. Se jót, se rosszat. A főszereplők *eljárásnak* egymás mellett.

Tordy törekvése, hogy egy nagy térben tartsa a darabot. Menczel Róbert – a pályaudvari indítás alapján – sorompókkal választ le helyszíneket, vagy csekély, elvont jelzéssel keres és alakít tereket. Harsogó – és harsogóan miskolci – óriásplakátjai csak ártnak annak az asszociativitásnak, amely *Az öreg hölgy* kevésbé szövegta- padó, parabolikusabb értelmezéséből fakadhatna. Kevésbé szö-

vegtapadó? A kulisszák bizonyos absztrahálása, a Zeke Edit tervezte jelmezek artisztikussága révén igen, a szöveg birtokbavétele, manipulálása miatt nem. A pályaudvari klozetról (mely nyomakszik a díszlet középpontja felé, de szimbolizálódni nem tud) azt mondatni a hősnővel, hogy „ezt még apám fröccsöntötte”... – ritka értelmetlenség, hiszen a cselekmény nem a jövőben játszódik. A színészek tehercipelő hangyákként rohagásznak a jelenelek szövegsúlya alatt, pedig a lemerülő Claire és a tompa Ill társaságában aligha lehet úgy kiszaladgálni a Polgármestert, amiként Bősze György teszi, vagy Hunyadkúrti István a Rendőrt vademberkedi. Kulcsár Imre (Pap) és Somló István (Tanár) lehetőleg kivonják magukat a forgalomból, csak hát nincs másik, ésszerűbb közlekedési rend a színpadon, amely kormányozhatná őket.

Hernádi Judit egyik nyilatkozata szerint Dürrenmatt hősnője – ellentétben néhány más feladatával – „nem rizikós” szerep. Nehéz értelmezni a kijelentést. Moglehet, a Tordyval éveken át folytatott tervezgetés mintha a várható sikert borítékolta volna. Ám az Eleonora Dusé-s megjelenés, egy-egy őszinte és egy-egy maníros megoldás ismételtetése nem hozott sok eredményt a szétszórt rendezésben. Az viszont igaz, hogy sem a zalaegerszegi, sem a miskolci premier „nem rizikós”, mert sztárszínészek jutalomjátékában bizott túlságosan is, és túl közvetlenül olvasta rá Dürrenmatt textusát a mai magyarországi szegénység és gazdagság, erkölcs és erkölcstelenség, ítélkezés és elhazudás, meghunyászkodás és erőszak viszonylataira. A tragikomédia mindkét helyen sokszor a viccek, gegek áldozata lett; a félmúltba került dramaturgia kifogott az alkotókon. Az elaggott fekete párduc (Fekete Párduc volt Ill szerelmi beceneve – Claire-nek most van egy nagymacska, s azt le kell lőni), ez a fölösleges motívum éppen úgy nem sejlett fel a két színpadon, ahogy a „mindenki sárga cipőt vesz” (a még meg sem kapott nagy pénzesélyekből) sem oldódott meg azzal, hogy az egyik helyen ragasztkodtak a sárga lábbelikhez, a másikon a sárgát átszínezték mindenfelére. A férjcsereílgétéstől a herélték duruzsolásáig, az életkori kapcsolódásoktól (Alfred negyvenöt éve taszi-

totta a vakvilágba várandós kedvesét) a jelképes időzónáig rengeteg vonatkozás maradt üres, kitöltetlen, előnytelenül talányos. Itt is, ott is. Claire Zachanassian, az öreg milliomosnő, aki az „Örjögő Lóránt” expresszt a vészfék meghúzásával kényszeríti megállásra Gullenben, a látszat szerint hazatalált két magyar Gullenbe – mégis az a benyomásunk, hogy útja során elakadt valamelyik személyvonati stációnál, Lokenben, Brunnhübelben vagy Beisenbachban.

FRIEDRICH DÜRRENMATT: AZ ÖREG HÖLGY LÁTOGATÁSA (Hevesi Sándor Színház, Zalaegerszeg)

Fáy Árpád fordítása alapján. **DÍSZLET:** Bodnár Enikő m. v. **JELMEZ:** Laczó Henriette. **DRAMATURG:** Falussy Lilla. **RENDEZŐ:** Bereményi Géza.

SZEREPLŐK: Egri Kati, Hertelendy Attila, György János, Torontáli Tibor, Varga Attila, Andics Tibor, Köves Dóra, Niklai Judit, Eperjes Károly m. v., Ecsedi Erzsébet, Horváth Nóra, Derecskei Zsolt, Farkas Ignác, Mester Edit, Ilyés Róbert, Szakály Aurél, Szakács László, Zalányi Gyula, Balogh Tamás, Rimóczi István, Mihály Péter.

A kritika a zalaegerszegi színház 2003. november 26-i, Thália színházi vendégjátéka alapján készült.

(Miskolci Nemzeti Színház)

FORDITOTTA: Fáy Árpád. **DÍSZLET:** Menczel Róbert. **JELMEZ:** Zeke Edit. **ZENE:** Horváth Károly. **MOZGÁS:** Majoros István. **RENDEZŐ:** Tordy Géza m. v. **SZEREPLŐK:** Hernádi Judit m. v., Lukács Gábor, Kincses Károly, Papp Zoltán, Marosvölgyi Jenő, Márton András, Osváth Tibor, Szegedi Dezső, Kerekes Vali, Ferenczi Anett, Kriston Szabolcs, Bősze György, Kulcsár Imre, Csapó János, Somló István, Hunyadkúrti István, Áron László, Homonai István, M. Szilágyi Lajos, Merényi Ákos, Varga Andrea, Szitás Barbara, Keresztesi László, Irlanda Gergely, Paszternák Viktor.

ZAPPE LÁSZLÓ

Félreértések halmaza

■ LUIGI PIRANDELLO: IV. HENRIK; HAT SZEREPLŐ SZERZŐT KERES ■

Alighanem sokszoros félreértés áldozatai voltunk mindannyian, akik a „megyejárásnak” becézett idéetlenkedés keretében a Nemzeti Színházban jelen voltunk a Pécsről érkezett IV. Henrik előadásán. Nemcsak a nézők, de a játszó is. A félreértések e halmazát nehéz logikus sorba rendezni: ugyanis nyilvánvalóan mindenki mindent félreértett. A rendező és a játszó félreértették a darabot, de bizonyára a pécsi direktor is tévedett, amikor Nagy Viktorra bízta Pirandello művét, aki egyrészt prózában csekély gyakorlattal bír, de arra sem emlékszem, hogy zenésben valaha is komoly művészi eredményt ért volna el. Holott Pirandello drámájának színrevitele az egyik legnehezebb színházi feladat. Mert beszélni-írni könnyű az olasz szerző darabjainak rejtelmességéről, titokzatosságáról, a személyiség fel- és megbomlásáról, az igazi és a színlelt örület komplikált, groteszk és költői keveredéséről, a természetes és a jelképes elemeltség összefonódásáról, de mindezt érzékletesen, elfogadhatóan megvalósítani a színpadon csak nagy művészi tehetséggel, kérelhetetlen gondolkodói elszántsággal és rutinos színpadismerettel lehet. Nagy Viktor már sokat rendezett, de még sohasem bizonyította, hogy akár ez utóbbival is rendelkezne.

Márpedig ennél a darabnál folyamatosan kellene kétértelmű helyzeteket teremteni, mégpedig úgy, ahogyan az egymással szemben álló tükrök teszik: a végeredmény a végtelen sokértelműség legyen. A pécsi előadás viszont egyszerűen értelmetlen. A játszó hősileg üvöltönek, amikor ironizálni lehetne, társaságilag csevegnek, amikor mélységeket lehetne sejtetni, suttognak, amikor a történetet kellene megértetniük. Leginkább egyetlen dolgot sikerül plasztikusán megjeleníteniük: maguk sem tudják, éppen hol vannak, mi a helyzet, mi az igazság, mi a céljuk. A szöveghez tapadnak egy olyan darabban, ahol minden szó csapdát rejteget, semmi sem azonos az első jelentésével, de a másodikkal is célszerű óvatosan bänni.

Horesnyi Balázs díszlete stilizáltságával s főképp a szín közepére belógatott képkeretekkel éppen annyira rugaszkodik el a valóságtól, amennyire manapság szokásos. Azaz semmit sem mond arról az összetett viszonyról, amely a magát középkori királynak képzelő-hazudó XX. századi arisztokratát a valósághoz fűzi. Ez éppen az a darab, amelyben a szokványos elidőtlenítés,